

Я.У. ПРЫСТАЎКА

НАЗІРАННІ МАЦЕЯ КАЗІМІРА САРБЕЎСКАГА НАД СЕМАНТЫЧНЫМІ АНАМАЛІЯМІ ВЫКАЗВАННЯЎ (ТРАКТАТ «DE ACUTO ET ARGUTO» (‘АБ ВАСТРЫНІ І ДОСЦІПЕ’) (1619/1623))

Показано, што в трактате М.К. Сарбевскаго «Об остроте и остроумии» (1619/1623) категория «острота» понимается как семантическая аномалия, построенная на противоречии или на утверждении онтологически невозможных явлений. При восприятии «остроты» такие ее элементы, как «несоответствующее» и «соответствующее», указывают на абсурдность дословной и возможность недословной интерпретации высказывания.

The article demonstrates, that the category «wit» (*acutum*) in the latin treatise «De acuto et arguto» (1619/1623) after Matteus K. Sarbiewski, is comprehended as semantic anomaly, founded on contradiction or assertion of onto-logically impossible phenomena. While perceiving such elements of *acutum* as *consentaneum* and *dissentaneum* point at absurdity of verbatim interpretation and possibility of non-verbatim interpretation of the utterance.

Агульная характарыстыка праблематыкі трактата «Аб вастрыні і досціпе», а таксама вызначэнне месца паняцця «вастрыня» (*acutum*) у сістэме тэрмінаў помніка былі дадзены ў працы (гл. Прыстаўка 2006). Мэтай дадзенага артыкула з’яўляецца эксплікацыя зместу катэгорыі «вастрыня» і судзясенне гэтага тэрміна з такімі паняццямі, як парадокс, супярэчлівае выказванне і семантычная анамалія.

1. «Адпаведнае» (*consentaneum*) і «неадпаведнае» (*dissentaneum*) рэчаіснасці як два неабходныя элементы «вастрыні» (*acutum*).

Пад тэрмінам «вастрыня» (*acutum*) Мацей Казімір Сарбейскі разумее выказванне, у аснове якога ляжыць блізкае спалучэнне «адпаведнага» і «неадпаведнага»: «*acutum est oratio continens affinitatem dissentanei et consentanei, seu dicti concors discordia vel discors concordia*»* ('вастрыня - гэта прамова, якая ўтрымлівае сумежнасць неадпаведнага і адпаведнага, або згодная нязгода ці нязгодная згода выказвання') (5, 20-22).

Складанасці ў разуменні паняцця «вастрыня» звязаны з цяжкасцю інтэрпрэтацыі тэрмінаў «неадпаведнае» (*dissentaneum*) і «адпаведнае» (*consentaneum*). Б. Атвіноўскай інтэрпрэтуе гэтыя тэрміны як «згода/нязгода тэмы адносна свядомасці аўтара або чытача, адносна яго адчування імавернасці (*prawdopodobieństwa*) і неймавернасці (*nieprawdopodobieństwa*)» (Otwinowska 1968, 91).

Калі прыняць інтэрпрэтацыю тэрмінаў, прапанаваную Б. Атвіноўскай, паняцце «вастрыня» набліжаецца да паняцця «неспадзяванае» (*inopinatum*), паколькі «адчуванне імавернасці» само па сабе звязана з суб’ектыўнымі чаканнямі чытача. Аднак сам Сарбейскі выказваўся супраць атаясамлівання паняццяў «вастрыня» і «неспадзяванае». Больш таго, аўтар трактата канстатаваў абсалютную незалежнасць «вастрыні» ад чытача: «...вастрыня ўласціва выказванню (*dictum*) і належыць яму ў той ступені, у якой яна не залежыць ад чытача» (3, 16-18).

Тэрміны «неадпаведнае» і «адпаведнае» выражаюць адносіны не паміж тэмай і свядомасцю аўтара/чытача, а паміж выказваннем і рэчаіснасцю. У трактате ідзе гаворка пра «адпаведнасць» і «неадпаведнасць» выказвання «матэрыялу/тэме» (*materia*) або «прадмету/рэчаіснасці» (*res*): «...каб была вастрыня, трэба <...> каб што-небудзь, што гаворыцца на тую тэму (*materia*), выглядала цалкам неадпаведным ёй і разам з тым было цалкам адпаведным» (6, 4-8); «вастрыня - гэта спалучэнне неадпаведнага і адпаведнага, г. зн. выказванне або выраз, у якім удала выражаецца нейкая ўласцівасць прадмета (*obiectiva ratio*), у якой адначасова выяўляецца, з аднаго боку, яго адпаведнасць рэчаіснасці (*res*), а з другога боку - неадпаведнасць» (20, 25-28).

* Арыгінал трактата «De acuto et arguto» цытуецца па выданні: Sarbiewski 1958; у дужках пасля цытаты прыводзіцца нумар старонкі і радка. Пераклад з лацінскай мовы на беларускую аўтара артыкула. - Я. П.

У іншым месцы трактата Сарбеўскі фактычна атаясамлівае «адпаведнае» і «неадпаведнае» з адпаведнасцю і супярэчнасцю «прыродзе»: «...сутнасць яе (вастрыні. - Я. П.) у тым, што яна або з'яўляецца (*esse*), або выглядае (*videri*) адначасова адпаведнай і супярэчнай прыродзе (*iuxta et contra naturam*)» (20, 11).

Тэрміны «адпаведнае» і «неадпаведнае» абазначаюць магчымасць і немагчымасць, г. зн. выражаюць ацэнку анталагічнай магчымасці рэалізацыі сітуацыі, якая адлюстроўваецца ў выказванні.

Прыкладам такога выказвання з'яўляецца прыведзеная Сарбеўскім эпіграма Марцыяла «пра ільва Цэзара, які хоць і быў галодны, але пакідаў некранутымі зайцоў, што гойсалі праз яго разяўленую пашчу». «Хіба можа леў злітавацца над схопленай здабычай? // Кажуць, пачвара - твая, Цэзар... Тады - можа» (6,13-14).

Элемент «неадпаведнага», на думку аўтара трактата, выражаецца ў словах «хіба можа леў злітавацца над схопленай здабычай?», паколькі «неадпаведна, што галодны леў можа злітавацца над схопленай здабычай, якая сама бяжыць у рот» (6, 20-7, 2). Дадзенае сцвярджэнне выражае анталагічную немагчымасць рэалізацыі апісанай сітуацыі. Элемент «адпаведнага», паводле Сарбеўскага, палягае ў тым, што «гэта леў лагоднага Цэзара, чалавека неахвочага да праліцця крыві. Таму і сам леў мусіць быць падобным да свайго гаспадара» (7, 5-7). Выказванне «галодны леў можа злітавацца над схопленай здабычай, якая сама бяжыць у рот» з'яўляецца немагчымым адносна таго, што вядома пра паводзіны львоў. Аднак пры названай умове («гэта леў лагоднага Цэзара») выказванне становіцца магчымым.

У асобных выпадках ацэнка магчымасці сітуацыі, адлюстраванай у выказванні, набліжаецца да абсалютнага значэння. У такім разе тэрміны «неадпаведнае» і «адпаведнае» карэлююць з тэрмінамі логікі «праўдзівае/непраўдзівае». Такая інтэрпрэтацыя тэрмінаў «неадпаведнае» і «адпаведнае» падмацоўваецца некалькімі аргументамі. Па-першае, існуе кантэкст, у якім «адпаведнае» і «праўдзівае» ўжываюцца Сарбеўскім як сінонімы: «Неадпаведнасць у тым, што кропка можа мець часткі, што ў ёй можа стаяць і войска, і флот. З іншага боку, адпаведна і праўдзіва (*consentaneum et verum*), што тая кропка, якой ёсць зямля, і тое і другое трывае» (13, 5-6). Па-другое, адпаведнасць рэчаіснасці ў логіцы з'яўляецца крытэрыем праўдзівасці*. Іншая справа, што ў трактаце Сарбеўскі даволі шырока разумев «рэчаіснасць», уключаючы ў гэтае паняцце і мастацкую рэчаіснасць. Таму тэрміны «неадпаведнае» і «адпаведнае» тычацца не толькі таго, што ёсць, але і таго, што можа быць.

У адным з прыкладаў «вастрыні», які аналізуецца ў трактаце, значэнне тэрмінаў «адпаведнае/неадпаведнае» набліжаецца да значэння «праўдзівае/непраўдзівае»: «...калі хочаш сказаць што-небудзь вострае пра ўбачанага бяспёрага пеўня <...> можна дасціпна сказаць: "Вось, мы маем чалавека паводле Платона"» (11, 31). У гэтым выказванні, як зазначае Сарбеўскі, «з аднаго боку, знойдзены элемент неадпаведнага - неадпаведна, каб певень быў чалавекам, - а з другога боку, маем адпаведнае, бо Платон даў азначэнне чалавека як двухногай бяспёрай жывёліны» (11, 31-35). Такім чынам, аўтар трактата адзначае двухпланавасць дадзенага выказвання, раскладаючы яго на два суджэнні: (1) *бяспёры певень - гэта чалавек* і (2) *чалавек - гэта двухногая бяспёрая жывёліна*. Даслоўная інтэрпрэтацыя выказвання характарызуецца Сарбеўскім як абсурдная, паколькі супярэчыць агульнапрынятым уяўленням аб універсуме («неадпа-

* «Истина - мысль или высказывание, соответствующие своему предмету. Мысль соответствует своему предмету, если представляет его таким, каков он есть на самом деле, в реальности». «Истинностное значение - одна из возможных характеристик высказывания с точки зрения соответствия его описываемому фрагменту действительности» (Ивин, Никифоров 1997, 141).

ведна, каб певень быў чалавекам»). Другасная інтэрпрэтацыя набывае праўдзівае значэнне, але толькі ў выпадку прысваення спалучэнню «чалавек паводле Платона» значэння 'двухногая бяспёрая жывёліна'. Такая інтэрпрэтацыя магчыма, калі рэцыпіент мае пэўную прэсупазіцыю, а менавіта ведае платонаўскую дэфініцыю чалавека.

Пошукі Сарбеўскага - гэта своеасаблівыя эксперыменты з семантыкай выказвання. Ён падбірае такія ўмовы, пры якіх выказванне можа быць адначасова праўдзівым і непраўдзівым. Зрабіць непраўдзівае выказванне праўдзівым - значыць даследаваць такія значэнні, пры якіх выказванне можа быць праўдзівым. Так, певень можа быць чалавекам, толькі калі гэта чалавек паводле Платона.

Такім чынам, тэрміны «адпаведнае» і «неадпаведнае» ў трактаце Сарбеўскага абазначаюць адносіны паміж паведамленнем і рэчаіснасцю і адпавядаюць алетычнай мадальнасці выказвання, г. зн. выражаюць значэнне магчымасці або праўдзівасці.

2. Ці змяшчае «вастрыня» Сарбеўскага супярэчнасць? (семантычныя праблемы парадокса і супярэчлівых выказванняў). Параўнаем паняцце «вастрыня» з такімі з'явамі, як парадокс і супярэчлівае выказванне.

У сучасных слоўніках тэрмін «парадокс» (грэц. *παράδοξ* < *παρά* - 'наsupерак' і *δόξω* - 'лічыць, меркаваць') ужываецца ў двух значэннях (гл. Кондаков 1975, 375-376; Парадокс 1983; Ивин, Никифоров 1997, 263-265). У шырокім значэнні пад парадоксам разумеецца погляд або выказванне (а таксама факт, адлюстраваны гэтым выказваннем), якое разыходзіцца з агульнапрынятым меркаваннем. У спецыяльным значэнні парадокс звычайна атаясамліваецца з антыноміяй, г. зн. з «рассуждением, доказывающим, что два высказывания, являющиеся отрицанием друг друга, вытекают одно из другого» (Ивин, Никифоров 1997, 19). Адрозніваюць семантычныя парадоксы, якія ўзнікаюць «из-за неограниченного и неоговариваемого специальным образом отношения именования» (напрыклад, парадокс «Ілгун»), і лагічныя або тэарэтыка-множныя парадоксы, якія выкрываюць недасканаласць тэорыі мностваў (напрыклад, парадокс Расэла) (гл. Парадокс 1983, 477).

У лінгвістыцы існуюць даследаванні, у якіх робяцца спробы раскрыць семантычныя законы функцыянавання лагічных супярэчнасцей у мове, а таксама растлумачыць лінгвістычную прыроду парадокса. Ю.Д. Апресян разглядае пытанне, у якіх выпадках наяўнасць лагічнай супярэчнасці ў семантычным прадстаўленні прыводзіць да моўнай анамаліі, а ў якіх - проста з'яўляюцца непраўдзівыя, бессэнсоўныя і лагічна супярэчлівыя сказы. На яго думку, моўнай анамаліі не ўзнікае, калі кожны з сэнсаў 'Р' і 'не Р' выражаецца лексічна, а не граматычна (гл. Апресян 1995, 609). Паводле Г.Я. Семена, парадокс з'яўляецца алагізмам на ўзроўні сказа або некалькіх сказаў (гл. Семен 1985, 1). У працы А.Ю. Жыгядла парадаксальнае выказванне трактуецца як семантычная анамалія, заснаваная «на основе логико-семантического приема антиномии», г. зн. «соединении двух противоположных суждений относительно одного объекта» (Жигадло 2006, 16). Такім чынам, асноўнай прыкметай парадокса ў спецыяльным значэнні з'яўляецца лагічная супярэчнасць.

Са слоў аўтара трактата застаецца незразумелым пытанне, ці змяшчае «вастрыня» сапраўдную супярэчнасць. Сарбеўскі выказваецца супраць такой інтэрпрэтацыі свайго вучэння, калі «вастрыня» разумеецца як спалучэнне «супрацьлегласцей/супярэчнасцей» (*contrarium*): «...мы сцвярджаем, што вастрыня палягае не на саміх двух супрацьпастаўленых элементах (*in duobus oppositis*) - на адпаведным і неадпаведным - але хутчэй на іх нейкай згодзе (*concordia*). А паколькі ў згодзе наогул адсутнічае элемент сапраўднай супрацьлегласці (*ratio veri contrarii*), вынікае, што наша вастрыня ніяк не можа быць узятая з топасу супрацьлегласцей - хутчэй з іншых топасаў»

(11,10-12). Паводле гэтых слоў, «адпаведнае» і «неадпаведнае» не знаходзяцца ў адносінах узаемнай супрацьлегласці, наадварот, у выказванні для іх характэрна «спалучэнне» і «гармонія» (*unio et concordia*). Аднак больш верагодна, што Сарбеўскі не адмаўляе фармальна-лагічную супярэчнасць, якая ўсталёўваецца паміж «адпаведным» і «неадпаведным» элементамі, а толькі канстатуе магчымасць прымірыць такія элементы ў выказванні (г. зн. знайсці другасную інтэрпрэтацыю выказвання). Сведчаннем на карысць гэтага з'яўляецца той факт, што сам аўтар некалькі разоў у трактаце ўжывае тэрмін *contrarium* ('супярэчнае, супрацьлеглае') у дачыненні да «вастрыні». Параўн.: «Першы спосаб (адшукання "вастрыні". - Я. П.), калі мы суадносім саму тэму з топасамі і сочым, якое азначэнне гэтага прадмета, якія часткі, якая этымалогія, які род, што супрацьлеглае (*contrarium*) і што падобнае (*simile*)» (12, 30-34). «Наадварот, супрацьлегласць (*contrarium*) гэтаму (маецца на ўвазе элемент "неадпаведнага". - Я. П.) мусіць быць выяўленай і вядомай наперад або яўна (*expresse*), або імпліцытна (*implicite*)» (8, 12-15).

У выпадку, калі «вастрыня» Сарбеўскага ўсё ж змяшчае супярэчнасць, атрымліваецца, што яна пабудавана на парушэнні закону супярэчнасці, паводле якога «не могуць быць істинными две противоположные мысли об одном и том же предмете, взятом в одно и то же время и в одном и том же отношении» (Кондаков 1975, 425).

Некаторыя прыклады «вастрыні», якія прыводзіць Сарбеўскі, уяўляюць сабой яўныя выпадкі моўнай супярэчнасці (парадокса). Такім з'яўляецца выказванне Цыцэрона пра «кансулат Вацынія, які той займаў некалькі дзён» (13, 7). «Вялікі цуд адбыўся ў год Вацынія, калі ён быў консулам: ані зімы, ані вясны, ані лета, ані восені не было» (13, 8-9). Супярэчнасць палягае на адначасовым сцвярджанні *A* і не *A*, дзе *A* = 'год' = 'зіма' / 'вясна' / 'лета' / 'восень'. Такім чынам, у гэтым выказванні паняццю і яго складнікам прыпісваюцца кантрадыкторныя адносіны.

Другі прыклад - «вострыя словы Эпамінонда», які «пасля перамогі, паранены, так звярнуўся да свайго акружэння: «Сябры-воіны, не канец, але лепшая і вышэйшая частка майго жыцця надышла, бо зараз ваш Эпамінонд нараджаецца, таму што так памірае» (4, 17-18). Супярэчнасць палягае на сцвярджанні пра аднаго чалавека, што ён адначасова нараджаецца і памірае.

Такім чынам, даследаванне Сарбеўскага імпліцыруе, што ў некаторых відах камунікацыі (напрыклад, у мастацкім дыскурсе) закон выключанага трэцяга можа парушацца. Такі падыход набліжае ідэі даследчыка часоў барока да разваг сучасных філосафаў і лінгвістаў, якія вывучаюць натуральную мову ў параўнанні з правільнымі формамі мыслення.

Увага да супярэчлівых (парадаксальных) выказванняў з боку сучасных лінгвістаў звязана з жаданнем паказаць прагматычныя аспекты натуральнай камунікацыі. Як лічыць Хоанг Фэ, «людзі звычайна не робяць супярэчлівых, таўталагічных або бессэнсоўных выказванняў <...> калі экспліцытны змест выказвання пры звычайнай інтэрпрэтацыі з'яўляецца супярэчлівым, таўталагічным або бессэнсоўным, мы павінны інтэрпрэтаваць яго інакш» (Хоанг Фэ 1985, 404).

Ф. Кіфер указвае, што сказы, маючыя супярэчнасць і таму анамальныя з сямантичнага пункту гледжання, спаўна могуць сустрацца ў якасці выказванняў. Даследчык прапануе пяць спосабаў інтэрпрэтацыі супярэчлівых выказванняў віду *У ёсць X і У ёсць не X* (напрыклад, *Анна красіва і безобразна*), а менавіта: А) часам *X*, а часам не *X*; Б) з пункту гледжання А - *X*, з пункту гледжання В - не *X*; В) афіцыйна *X*, неафіцыйна не *X*; Г) у прынцыпе *X*, на практыцы не *X*; Д) здаецца, што *X*, а на самой справе не *X* (гл. Кіфер 1985, 337-338). Лёгка заўважыць, што разгледжаныя

Кіферам супярэчлівыя выказванні не з'яўляюцца супярэчлівымі ў лагічным сэнсе. Прапанаваныя спосабы іх інтэрпрэтацыі зводзяцца да абыходу прынцыпу «об одном и том же, в одно и то же время и в одном и том же отношении» (Кондаков 1975, 425). Такім чынам, даследаванне Кіфера паказвае, што ў натуральнай камунікацыі супярэчлівыя выказванні могуць існаваць толькі пры іх недаслоўнай інтэрпрэтацыі.

«Вастрыню» Сарбеўскага нельга атаясамліваць з супярэчлівым выказваннем. Наяўнасць фармальна выражанай супярэчнасці, г. зн. элементаў «А» і «не А», - гэта толькі прыватны выпадак «вастрыні». У іншых выпадках «вастрыня» будзеца на сцвярджэнні анталагічна немагчымага.

3. «Вастрыня» Сарбеўскага і праблема інтэрпрэтацыі семантычных анамалій. «Вострыя» выказванні, даследаваныя Сарбеўскім, можна разглядаць як наўмысныя семантычныя анамаліі, якія ствараюцца пры дапамозе супярэчнасці або праз сцвярджэнне анталагічна немагчымых з'яў.

Пад семантычнай анамаліяй мы разумеем выказванне, даслоўная інтэрпрэтацыя якога з'яўляецца абсурднай. Паводле Т.В. Булыгінай і А.Д. Шмялёва, пераасэнсаванне семантычных анамалій адбываецца на падставе пастулатаў маўленчых зносін Грайса: «Очевидная ложность, противоречивость прямого смысла высказывания (т. е. нарушение первого постулата качества) <...> заставляют адресата речи искать в высказывании скрытый смысл» (Булыгина, Шмелев 1990, 98-99). Пры гэтым у камунікатыўнай сітуацыі павінны прысутнічаць маркёры, якія ўказваюць, што моўца выконвае Прынцып Кааперацыі Грайса (г. зн. падпарадкоўваецца супольнай мэце акта камунікацыі) і робіць абсурднае выказванне наўмысна. Толькі ў такім разе слухач верыць, што гэты прынцып выконваецца, і «пытается понять, почему говорящий произносит бессмысленное предложение, исходя при этом из того, что говорящий, поступая так, должен что-то иметь в виду» (Кифер 1985, 337).

Цяпер мы панаваму можам сфармуляваць змест катэгорыі «неадпаведнае» і «адпаведнае» ў Сарбеўскага, зрабіўшы акцэнт на іх ролю ў выказванні. «Неадпаведнае» - гэта такі кампанент выказвання, які робіць непрымальнай яго даслоўную інтэрпрэтацыю. «Адпаведнае» - гэта такі кампанент выказвання, які ўказвае на выкананне моўцам Прынцыпу Кааперацыі Грайса і на магчымасць недаслоўнай інтэрпрэтацыі выказвання.

Паводле трактата, усведамленне абсурднасці даслоўнай інтэрпрэтацыі выказвання выклікае ў чытача «здзіўленне» (*admiratio*), а адшуканне недаслоўнай інтэрпрэтацыі выказвання прыносіць яму «задавальненне» (*delectatio*): «І як здзіўленне нараджаецца з неадпаведнага, а дакладней, калі мы чуем, што здарылася нешта неадпаведнае, так і задавальненне хутчэй пачынаецца з другой часткі, з адпаведнасці, паколькі мы нарэшце ўжо бачым, што акурат тое, што мы лічылі неадпаведным предмету, пра які была гаворка, на самой справе адпавядае таму самаму предмету» (7, 25-20). Так, даслоўная інтэрпрэтацыя выказванняў «у год Вацынія ані зімы, ані вясны, ані лета, ані восені не было», «певень - гэта чалавек (паводле Платона)» відавочна супярэчыць рэчаіснасці і выклікае ў чытача здзіўленне. Адшуканне другаснай інтэрпрэтацыі патрабуе інтэлектуальных намаганняў і дастаўляе чытачу пэўную асалоду.

Сарбеўскі вельмі тонка заўважае асаблівасці псіхічнага стану адресата пры ўсведамленні магчымасці дваістай інтэрпрэтацыі выказвання: «Яму (чытачу. - Я. П.) у пэўнай ступені цікавыя абедзве часткі, і ён разрываецца паміж імі, але праз здзіўнае спалучэнне абедзвюх частак зноў мірыцца і згаджаецца, нават калі раней лічыў, што нешта толькі супярэчыць рэчаіснасці, ён пачынае лічыць, што яно адпавядае, і наадварот» (9, 2-5). Здаецца, аўтар адзначае цяжкасці, якія ўзнікаюць у чалавека, калі ён спрабуе адначасова «памысліць» дзве інтэрпрэтацыі выказвання.

4. Уяўленні Мацея Казіміра Сарбеўскага аб семантыцы выказвання.

Назіранні Сарбеўскага над семантыкай звязаны з даследаваннем адмысловых выказванняў, у якіх аўтар трактата бачыць феномен «вастрыні». Пад «вастрынёй» Сарбеўскі разумее семантычную анамалію, створаную праз наяўнасць лагічнай супярэчнасці або праз сцвярджэнне анталагічна немагчымых з'яў.

Суаднесенасць выказвання з рэчаіснасцю асэнсоўваецца Сарбеўскім у тэрмінах «адпаведнае» і «неадпаведнае». Аўтар трактата канстатуе магчымасць адначасовай «адпаведнасці» і «неадпаведнасці» выказвання рэчаіснасці. Такім чынам, Сарбеўскі ўсведамляе магчымасць дваістай (даслоўнай і недаслоўнай, абсурднай і прымальнай) інтэрпрэтацыі выказвання. Пры гэтым у трактате называюцца разнастайныя псіхічныя эфекты («здзіўленне», «задавальненне»), якімі суправаджаецца адкрыццё чытачом/слухачом даслоўнай і недаслоўнай інтэрпрэтацыі семантычнай анамаліі.

ЛІТАРАТУРА

- Апресян Ю.Д. Языковая аномалия и логическое противоречие // Избранные труды. Т. 2. Итеральное описание языка и системная лексикография. М., 1995. С. 598-628.
- Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Аномалии в тексте: проблемы интерпретации // Логический анализ языка: Противоречивость и аномальность текста. М., 1990. С. 94-106.
- Жигadlo Е.Ю. Парадоксальные высказывания в англоязычном художественном дискурсе: лингвокогнитивный и прагматический аспекты: Автореф. дис.... канд. филол. наук. Киев, 2006.
- Ивин А.А., Никифоров А.Л. Словарь по логике. М., 1997.
- Кифер Ф. О роли прагматики в лингвистическом описании // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16. Лингвистическая прагматика. М., 1985. С. 333-349.
- Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. М., 1975.
- Парадокс // Философский энциклопедический словарь. М., 1983. С. 477-478.
- Прыстаўка Я.У. Імёны антычных аўтараў у лацінскім трактате М.К. Сарбеўскага «Аб вастрыні і досціпе» (1619/1623): з кім звязваў Сарбеўскі вытокі сваёй канцэпцыі досціпу? // Весн. БДУ. Сер. 4. 2006. № 1. С. 9-14.
- Семен Г. Я. Лингвистическая природа и функционирование стилистического приема парадокса (на материале англ. яз.): Автореф. дис.... канд. филол. наук. Одесса, 1985.
- Хоанг Фэ. Семантика высказывания // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16. Лингвистическая прагматика. М., 1985. С. 399-405.
- Otwinowska B. «Concors discordia» Sarbiewskiego w teorii konceptyzmu // Pamiktnik literacki. 1968. № 3. S. 81-110.
- Sarbiewski M.K. Wykiady poetyki (Praecepta poetica). Przeio'fy i ppracowai Stanislaw Skimina. Wroclaw; Krakow, 1958.

Паступіў у рэдакцыю 30.09.07.

Ягор Уладзіміравіч Прыстаўка - аспірант кафедры тэарэтычнага і славянскага мовознаўства. Навуковы кіраўнік-доктар філалагічных навук, прафесар Н.Б. Мячкоўская.